

Gündogar Türküstanly zenanlar hak-hukuklaryny talap edýär!

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Gündogar Türküstanly zenanlar hak-hukuklaryny talap edýär!

GÜNDOGAR TÜRKÜSTANLY ZENANLAR HAK-HUKUKLARYNY TALAP EDÝÄR!

8-nji mart Halkara Zenanlar günü sebäpli Gündogar Türküstandaky aýal-gyzlaryň ýagdaýlaryna ünsi çekmek maksady bilen metbugat ýygnagy geçirildi.

Adam hukuklary fondunyň (Фонд защиты прав и свобод человека и гуманитарной помощи ИHH / тур. İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı) Zenanlar şahamçasynyň guramagynda Bosgunlaryň hak-hukuklary boýunça Halkara jemgyýeti we Gündogar Türküstan Halkara STKLAR bileleşigi 8-nji mart Halkara Zenanlar günü mynasybetli Gündogar Türküstandaky aýal-gyzlaryň ýagdaýlaryna ünsi çekmek maksady bilen metbugat ýygnagyny geçirdi.

«Reşadiye Otel» myhmanhanasynda geçirilen metbugat ýygnagyna IHH-nyň Zenanlar şahamçasynyň başlygy Aýşe Müzeýýen Taşçy, UMHD-nyň adyndan aklawjy Zeýnep Ertekin, Gündogar Türküstanlylaryň adyndan Münewwer Özuýgur gatnaşdy.

Şu gün 8-nji mart Halkara Zenanlar günü! Şu gün dünýäniň çar künjünde zenanlara gutlag sowgatlary berilýän, süýji sözler aýdylýan we ýagşy dilegler edilýän gün.

Şu gün dünýäniň dürli ýurtlarynda zenanlardan we zenanlaryň problemalaryndan söz açylýan, zenan hak-hukuklarynyň agzalýan,

zenan hak-hukuklarynyň özlerine berilmegini talap edýän gün. Zenan hak-hukuklary halkara ylalaşyklarda, kanunlarda pugta berkidilendigine garamazdan, gynansak-da, bu boýunça düzgün bozmalaryň giňden ýaýran döwürleriniň birini başdan geçirýäris.

Zenanlar köp ýurtda maşgala arasynda urlup-ýenjilmelere, basyşlara we uruş zerarly horluklara duçar bolýarlar.

Zenanlar esasanam Siriýa, Ýemen, Liwiýa, Palestina, Müsür, Owganystan, Kaşmir, Mýanmar ýaly birnäçe ýurtda basybalyjylygyň, bosgunlaryň, urşuň, çaknyşyklaryň we munuň bilen birlikde sistematiki düzgün bozulmalaryň gorkunç problemalary bilen gidişýär.

Gündogar Türküstanly zenanlaram Hytaýyn kolonial döwrüniň başlamagy bilen birlikde 74 ýyl bäri sistematiki ýagdaýda düýpli hak-hukuk bozulmalaryny başdan geçirýärler.

Ýöne bärde has ajy ýene bir hakykat bar, olam nähili horluk görselerem, näçe süteme uçrasalaram seslerini çykarmaga hiç bir ýagdaýda mümkinçilik tapmadylar. Üznüksiz ýagdaýda açyk we ýapyk tussaghanalarda günlerini ötürdiler.

Ilkibaşda Hytaýyň häkimiýet başynda oturan Kommunistik partiýasynyň Gündogar Türküstanyň dünýä bilen aragatnaşygyny kesjek bolup edýän hak-hukuk bozulmalaryny we zorluk-zulumlaryn soňky ýyllaryň internet aragatnaşygy, lager şaýatlary we hakykatdygy subut edilen maglumatnamalar arkaly bütin dünýä äşgär edildi.

Şeýle gynançly wakalar bolup durka-da, zenanlara garşy bolýan düzgün bozulmalaryna zenan hak-hukuklary boýunça halkara guramalar sesini çykarman oňmagy makul bildi we Hytaýa sanksiýa yglan etmek pikirinden gaça durdy.

Zenanlara talap edilýän halkara normalaryň köpüsi döwletiň konstitusiasynda öňdenem bar bolann zenan deňliginiň we azatlygynyň goragy kepillendirilen hak-hukuklardyr.

Zenanyň iň esasy hak-hukuklaryndan biri pikirini erkin ýagdaýda beýan etme hukugyna eýe bolmagydyr. Erkekler bilen deň derejede bilim almaga bolan hukugy, islän adamyň durmuşa çykyp çaga dogurmak hukugy-da zenanyň iň esasy hak-hukuklarynyň biridir.

Emma Gündogar Türküstandaky zenalar şeýle hukuklardan mahrum edildiler.

Zenalar hak-hukuklaryna arka durýan sistemalaryň zenalar hukuklaryna garşy etmişler diýip kesgitleň fiziki zorluk, jynsy zorluk, söz üsti bilen ýanama, ruhy-psihologiki zorluk, maddy ýanama ýaly zorlugyň her dürlüsi Gündogar Türküstanly zenalara görkezilýär.

Ýanyoldaşlaryndan, ene-atalaryndan, çagalaryndan aýry saklanmagy, ýakynlarynyň ölüliginidiriliginibilmän ýaşamaga duçar edilmegi Gündogar Türküstanly on münlerçe zenanyň başdan geçirýän uly trawmalarynyň diňe käbirleri hökmünde agzap bolar.

Gündogar Türküstanly zenalara garşy 74 ýyllyk döwürde edilen etmişleriň bir bölegini aşakda siziň dykgatyňyza ýetirmekçi. Ol etmişler zenalar hak-hukuklaryna garşy edilen düzgün bozulmalary bolup, bütin adamzadyň wyždanyny gozgalaňa salyp biljek gorkunç etmişlerdir:

- Ynanja we medeniýete dahylly edim-gylymlaryň doly gadagan edilmegi, dini manysy bolan adam atlarynyň üýtgedilmegi, talap edilen formulary geýinmek, musulmandygyň aýtmagyň gadagan edilmegi;

- Işçi güýji gerek bahanasy bilen kämillik ýaşyna ýeten ýaş gyzlary Hytaýyň uzak merkezi oblastlatyna gorkuzmak we haýbat atmalar arkaly äkitmek hem-de zorluk bilen işletmek ýa-da jelephanalara satylmak ýaly ýagdaýlaryň bolup geçmegi;

- Durmuşa çykma we göwreli bolma döwrüniň döwlet tarapyndan gözegçilige alynyp, talap edilýän ýaşda we wagtda göwreli bolunmagynyň üpjün edilmegi. Göwreli bolmagyň gadagan edilen wagtynda göwreli bolanlaryň jezalandyrylmagy. Zorlukly abort we önelgesizleşdirme çäreleri;

- Esassyz we keýpine tussag etmeler, türmä atylmalar, tussag edilendeň yzynda galan çagalarynyň ejesi ýa kakasy tarapyň garyndaşlaryna berilmegini gadagan edip, çagalary hytaýlylaşdyrmak maksady bilen gurlan internatlara ýerleşdirilmegi;
- Lagerlere dykylan ýa-da türmelere atylan zenanlary tussaghanalarda urup-ýençmek, elektrik toguna tutmak, gynamak, ýalaňaç saklamak, köpçülikleýin zorlap we zorlaýyşlaryny olaryň hossarlaryna tomaşa etdirmwj, gaty jisim bilen jynsy agzasyna yza bermek, ýeke adamlyk hüjrä dykmak, suwuň içinde saklamak, köp adamly ýerde saklamak, endamynda çilim söndürmek, nämedigi belli däl dermanlary içirmek, organ söwdasy üçin synalaryny çykarmak, önelgesizleşdirmek, zorlukly abort, ýatdan gimn aýtdyrmak ýaly gorkunç gynamalar;
- Hiç bir sebäp görkezmezden lagerlerde zor bolen saklamak we sistematiki assimilizasiýa geçirmek;
- Assimilizasiýa syýasatynyň dowamynda musulman zenanlaryň mertebesini äsgermän hytaýlylara gorkuzmalar we haýbat atmalar bilen äre berilmegi;
- «Maşgala gurmak» maksatnamasynyň çäklerinde öýe hytaýly erkegi zor bilen salyp, zenanyň şol erkek bilen bir otagda galmaga mejbur edilmegi. Aýalyň ýa-da maşgalanyň başga bir agzasynyň hoşnutsyzlygyny agzamagynyň özüniň döwlet kadakanunlaryna garşy çykmakda aýyplanyp, türmä atylmagy;
- Ene-atasy türmä atylan ýa-da lagerlerde saklanan çagalaryň doganlaryndan zor bilen alynmagy;
- Ýaramaz we kyn şertlerde zenanlaryň angar sistemasynda işledilmegi we hak-hukuk gözleýişleriň öňüne böwet bolunmagy...

Hytaýyň Gündogar Türküstanlylara etniki we dini bahanalar bilen amala aşyran şeýle sistematiki düzgün bozulmaları halkara hukuk kadalaryna we ýerli zenan hak-hukuklaryna hem-de adamzada garşu edilen etmişleriň hataryna girýär.

Hytaý kagyz ýüzünde BMG-nyň Howpsuzlyk geňeşiniň agzasy bolup, guramanyň öňe süren köp sanly adam hukuklary boýunça konsepsiýalarynyň tarapynda çykyş edýär.

BMG we BMG-na agza ähli döwletler Hytaýyň ýokarda agzalan etmişlerini duruzmaga başdan aýak borçludyr.

Şeýle borçlulyklaryň berjaý edilmegi üçin bütün dünýädäki zenan hukuklarynyň tarapdarlaryny, dini, ynanjy we gelip çykyşy kim bolanda-da dünýäniň jümle aýal-gyzlaryny Gündogar Türküstanly zenanlaryň sesi bolmaga, raýdaşlyga çagyryars.

Hytaýyň edýän genosid etmişleri we adamzada garşy jenaýatlary bilen jogapkärçilige çekmek prosesiniň başyny başlamagy, hytaýly ygtyýarlylardan günäsi bolanlary jogapkärçilige çekmegi we jezalandyrylmagy üçin halkara jemgyýetçiligiň öz üstüne düşýän jogapkärçiliklerini ýerine ýetirmegini talap edýäris.

Ähli yslam ýurtlary paýlaryna düşýän işi etmeli we aýratynam Gündogar Türküstanly zenanlaryna endamyna basylan hytaý barkodlaryny täzedan gözden geçirmeli.

Musulman uýgur zenanlaryna edilen şeýle gorkunç zulумыň togtadylmagy üçin her bir musulmanyň öz boýnuna düşýän jogapkärçiligini ýada salmagy talap edýäris.

Häzir mümkinçilik barka jogapkärçiligiň ugruna çykylmadyk ýagdaýynda ahyretde munuň hasabynyň juda çökder boljagyny hemmämizem bilýäris. Munuň üçin külli yslam älemine çagyryş edýäris. Dünýäde güýç-kuwwatyny zol mazamlap duran yslam ýurtlary Gündogar Türküstanyň sesine ses goşmalydyr.

Aýal-gyzlarymyzyň ahy-nalalaryna gulak gerilmegini, ellerindäki ähli mümkinçilikleri bilen bu zulумыň duruzylmagy üçin Hytaýa garşy täsirli sanksiýalary bermegi talap edýäris.

Gündogar Türküstanda Hytaýyň edýän etmişlerine şärikdeş bolman, ses berilmegini we garşy durulmagyny talap edýäris.

Jahide HAYRUNNİSA ÇİÇEK.

@hayrunnisacicek.

Çarşenbe, 08.03.2023 ý. Publisistika